

เหตุผลทั่วไปและเหตุผลในกฎหมาย

๑. เหตุผลคืออะไร?

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้ให้ความหมายไว้ว่า

เหตุ น. สิ่งหรือเรื่องที่ทำให้เกิดผล(๑)

ผล น. สิ่งที่เกิดจากเหตุ(๒)

ซึ่งจะเห็นได้ว่า คำนิยามนี้มีได้ทำให้ความหมายของคำว่า "เหตุผล" กระจ่างชัดขึ้นเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม การที่จะนิยามศัพท์คำว่า "เหตุผล" นั้นนับว่าเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง เรามักจะตอบหรืออธิบายได้ว่า เรื่องนั้นเป็นเรื่องที่มีเหตุผลแต่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ขาดเหตุผลหรือไม่สมเหตุสมผล ครั้นให้อธิบายความหมายของคำว่า "เหตุผล" เราจะรู้สึกลำบากใจในการอธิบายความหมายให้เป็นที่เข้าใจกันอย่างแจ่มแจ้ง อันที่จริงนั้นเราทุกคนรู้ความหมายของคำนี้ได้ดี แต่ที่เราไม่สามารถอธิบายออกมาเป็นตัวอักษรหรือคำพูดได้ บางท่านถึงกับกล่าวว่า

"... การที่เราจะถามว่าเหตุผลคืออะไร เป็นคำถามที่ไม่มีเหตุผล ถ้าเป็นการถามว่าเราเอาสิ่งอื่นมาอธิบายได้หรือไม่ เพราะเป็นการเพิกถอนความเชื่อของเราเองที่ว่าเหตุผลเป็นเหตุผลในตัว

(๑) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ (พิมพ์ครั้งที่ ๕; กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๓) หน้า ๕๖๘.

(๒) เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑๗.

ของมันเอง และเป็นการหาเหตุผลในสิ่งที่ไม่ใช่เหตุผล เป็นการยอมรับว่าตัวเหตุผลเองเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุผล กลับเป็นเรื่องน่าขัน แต่การถามว่า เหตุผลคืออะไร จะเป็นเรื่องที่มีเหตุผล ถ้าหมายถึงถึงว่าเนื้อหาของเหตุผลคืออะไร ..."(๓)

ในทรรศนะของนักปรัชญา การอธิบายสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็คือการแสดงให้เห็นว่าสิ่งนั้นมีเหตุผล เหตุผลเป็นสิ่งที่สมบูรณ์อยู่ในตัวเองแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่ง เหตุผลเป็นหลักการที่อธิบายตัวเอง นอกจากนี้เหตุผลยังเป็นกฎสากลตายตัวและผูกพันมนุษย์ทุกคน สิ่งที่มีเหตุผลย่อมเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนยอมรับ ดังนั้นเหตุผลจึงเป็นสากลภาพ ไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดอันเป็นปัจเจกภาพ

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant : พ.ศ. ๒๒๖๗-๒๓๔๗) นักปรัชญาชาวเยอรมันได้ให้ความหมายของคำว่า "เหตุผล" (Reason : Lat. ratio, G. Vernunft) ไว้ ๓ ประการคือ(๔)

(๑) หมายถึงความสามารถพิเศษทางจิต (ต่างจากความรู้สึกและความเข้าใจ) ที่อยู่พ้นเงื่อนไขแห่งประสบการณ์ที่เป็นไปได้ ซึ่งเป็นความคิดที่บรรลุผลโดยเด็ดขาดและปราศจากเงื่อนไข (The special mental

(๓) W.T. Stace, A Critical History of Greek Philosophy, แปลโดย ปรีชา ช่างขวัญอิน (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓๔

(๔) Dagobert D. Runes and 72 Authorities, Dictionary of Philosophy (New Jersey: Littlefield, Adams & Co., 1972) p. 264.

faculty -- distinct from sensibility and understanding -- which in Thinking Ideas of absolute completeness and unconditionedness transcends the conditions of possible experience.)

(๒) หมายถึง ความสามารถและความสัมพันธ์ทางจิตทั้งหมดที่แสดงลักษณะของตนเองออกมาซึ่งกว่าที่จะรับเอาจากภายนอก เหตุผลในความหมายนี้รวมทั้งความหมายที่ ๑ และความเข้าใจด้วย แต่ไม่รวมถึงความรู้สึก

(All those mental functions and relations characterized by spontaneity rather than receptivity. In this sense, reason includes both reason (1) and the understanding, but excludes the sensibility.)

(๓) หมายถึงที่มาของรูปแบบซึ่งเกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาทั้งหมดในทางประสบการณ์ ในความหมายนี้เหตุผลรวมถึงหลักแห่งความรู้สึก ความเข้าใจและเหตุผลในความหมายที่ (๑)

เมื่อคานท์พูดว่า "เหตุผลคือผู้หยิบยื่นกฎให้แก่ธรรมชาติ" คำว่าเหตุผลในที่นี้ คานท์ หมายถึงความหมายที่ (๓) นั้นเอง

(The source of all a priori synthetic forms in experience. In this sense, reason includes elements of sensibility, understanding and reason (1)

When Kant says, "reason is a law-giver to Nature," he employs the term in the third sense)

นอกจากนี้ นักปรัชญาชาวเยอรมันอีกท่านหนึ่งคือ เฮเกิล (George Wilhelm Friedrich Hegel : พ.ศ. ๒๓๑๖-๒๓๗๕) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า

"สิ่งที่แท้จริงย่อมมีเหตุผล สิ่งที่มีเหตุผลย่อมเป็นสิ่งที่แท้จริง"(๕) นับได้ว่า "เหตุผล" เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้อง เพราะความรู้เริ่มต้นจากความสงสัย ความสงสัยทำให้เราต้องคิดหาเหตุผล เราหาเหตุผลแกข้อสงสัยได้เมื่อใด ความรู้ก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น นักปรัชญาส่วนใหญ่จึงถือว่า เหตุผลคือที่มาแห่งความรู้ โดยเฉพาะนักปรัชญากลุ่มเหตุผลนิยม

(rationalism) ที่มี เรเน เดการ์ต (Rene Descartes : พ.ศ. ๒๑๓๘-๒๑๘๓) นักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้นำ ท่านผู้นี้เริ่มปรัชญาค้นคว้าความสงสัยทั่ว ๆ ไป เพราะเขาถือว่าความสงสัยคือความคิดและความคิดคือความมีอยู่ เขากล่าวว่า "ข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงมีอยู่" (I think, therefore, I exist) (๖) ซึ่งก็มีนักปรัชญากลุ่มอื่น ๆ คัดค้านว่ามีใช้แต่เพียงเหตุผลเท่านั้น ที่เป็นที่มาของความรู้ เช่นกลุ่มประจักษ์นิยม (empiricism) ถือว่าประสบการณ์เป็นที่มาอันแท้จริงของความรู้ นอกจากนั้นยังมีกลุ่มอนุমানนิยม (apriorism) ถือว่าทั้งเหตุผลและประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ และกลุ่มสัญชาตญาณนิยม (intuitionism) ก็ถือว่าสัญชาตญาณเป็นที่มาของความรู้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทฤษฎีของเดการ์ต ยังมีข้อเคลือบแคลงสงสัย และมีผู้โต้แย้งก็ตาม แต่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า เหตุผลเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้ และเป็นหัวใจของวิชาปรัชญาทั้งอดีตและปัจจุบัน

๒. เหตุผลทั่วไป

ดังได้กล่าวแล้วในบทก่อนว่า เหตุผลมีส่วนสัมพันธ์กับภาษาอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์ย่อมใช้ภาษาเป็นสื่อแสดงเหตุผลของตน ภาษาช่วยให้เราแยกแยะ

(๕) อมร โสภณวิเศษรุ่งศรี, ปรัชญาเบื้องต้น (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔) หน้า ๒๕

(๖) เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓

ข้อเท็จจริงที่ซับซ้อนให้เป็นส่วนประกอบง่าย ๆ และเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความคิดของเราให้คนอื่นเข้าใจ มีคนบางกลุ่ม เช่น พวกโสเฟิสต์ (Sophist) อาศัยรูปแบบของภาษาบิดเบือนเหตุผล โดยพยายามที่จะทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านหลงเชื่อหรือคล้อยตามความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ การใช้ภาษาจึงนับว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการแสดงออกซึ่งเหตุผล เหตุผลที่ถูกต้องอาจถูกบิดเบือนไป เนื่องจากการใช้ภาษาที่ผิดพลาดก็เป็นได้ ภาษาจึงมีบทบาทในการชี้ให้เห็นว่าเหตุผลที่แสดงออกนั้นดีหรือไม่ ? ถูกต้องหรือไม่ ? ดังนั้นเหตุผลที่ดีจึงขึ้นอยู่กับการใช้ภาษาที่ถูกต้องสละสลวยงดงามด้วย

นอกจากภาษาซึ่งเป็นรูปแบบภายนอกแล้ว ในเนื้อหาของตัวเหตุผลนั้นเองจะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าเหตุผลนั้นเป็นเหตุผลที่ดีและถูกต้องหรือไม่ กล่าวคือ ตัวเหตุผลเองจะต้องสอดคล้องต่อกันทั้งเหตุและผล มิใช่ขัดแย้งกัน หรือไปคนละทิศละทาง และจะต้องไม่ขัดกับสามัญสำนึกอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ดีและถูกต้องย่อมเป็นสากล นั่นคือตรงกับความรู้สึกของคนทุกคน

สรุปแล้ว เหตุผลที่ดีจะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ ๔ ประการคือ

- (๑) เหตุผลแจ่มแจ้งไม่เคลือบคลุม
- (๒) ใช้ภาษาที่ถูกต้อง สละสลวย งดงาม
- (๓) สอดคล้องต่อกัน
- (๔) ไม่ขัดกับสามัญสำนึก

ขอให้พิจารณาดูอย่างเหตุผลต่อไปนี้ว่าเป็นเหตุผลที่ดีและน่ายกย่องเพียงใด

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ตรัสต่อเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ในข้อที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส ทรงทูลขอให้พระองค์เข้ารีตในศาสนาคริสต์ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"... เจ้าจงไปบอกราชทูตแทนเราว่า เรามีความขอบพระทัย พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสอย่างยิ่งที่ได้ทรงแสดงไมตรีต่อเรานั้น เป็น การที่ได้ทราบกันแพร่หลายในฝ่ายทิศตะวันออกแล้ว เพราะฉะนั้น เรา จึงขอบพระคุณยิ่งนัก แต่การที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเพื่อนรักของเรา มาแนะนำการอันยากเช่นนี้และเป็นเรื่องที่เราไม่มีความรู้เลยนั้น เป็น เรื่องที่กระทำให้เราเสียใจเป็นอันมาก แต่ขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ผู้ทรงพระปรีชาญาณอย่างล้ำเลิศ ได้ทรงตรัสตรองดูว่า การ ที่จะเปลี่ยนศาสนาซึ่งได้เคยนับถือต่อ ๆ กันมาถึง ๒๒๒๕ ปีแล้วจะ เป็นการสำคัญและลำบากสักเพียงไร อีกประการหนึ่ง เราก็มีความ แปลกใจมากกว่า พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเพื่อนรักของเราได้มาเป็น พระธุระในการอันเป็นกิจของพระเป็นเจ้า เพราะเราก็เห็นว่า พระเป็นเจ้าเองก็หาได้สีกไฟในเรื่องนี้ไม่ เพราะการที่มนุษย์เรา มีร่างกาย มีวิญญาณ มีธรรมชาติอย่างเดียวกัน ไม่ใช่พระเป็นเจ้า เป็นผู้ทำให้เป็นเช่นนั้นดอกหรือ ถ้าพระเป็นเจ้าจะโปรดให้มนุษย์ ทั้งปวงได้มีความนับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว พระเป็นเจ้ามีทำ ให้มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาร่วมศาสนาเดียวกันหรือ แต่นี่พระเป็นเจ้า ไม่ต้องการให้เป็นเช่นนั้น กลับปล่อยให้ศาสนาต่าง ๆ กันทั่วโลก ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น เราไม่ควรจะเชื่อหรือว่า พระเป็นเจ้ามีความประสงค์จะให้มนุษย์เราได้นับถือและบูชาพระองค์ ด้วยวิธีและลัทธิต่าง ๆ กัน ดังเราได้เห็นอยู่แล้วว่า ต่างพวกต่าง กันนับถือและบูชาพระเป็นเจ้าตามลัทธิของตน แต่อย่างไรก็ดีเรารู้ กันอยู่แล้วว่า การทั้งปวงจะเป็นอย่างไรก็ต้องสุดแล้วแต่พระเป็น เจ้าจะสั่งให้เป็น เพราะฉะนั้นเราจึงขอมอบกายของเราและ แผ่นดินของเรา ให้อยู่ในความคุ้มครองของพระเป็นเจ้า การ

ต่อไปข้างหน้าจะตีร้ายประการใดก็แล้วแต่พระเป็นเจ้าจะโปรดเถิด"(๗)

เมื่อพิจารณาพระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชไม่ทรงปรารถนาที่จะเข้ารีตในศาสนาคริสต์แต่ประการใดทั้งสิ้นแต่ทว่าบุคคลผู้ที่ทูลขอให้พระองค์เข้ารีตนั้นเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีเดชานุภาพยิ่งใหญ่ในขณะนั้น ซึ่งพระองค์ทรงหวังที่จะพึ่งพาอาศัยอยู่ อีกทั้งกรุงไทยและกรุงฝรั่งเศสก็กำลังมีพระราชไมตรีกันอยู่อย่างแน่นแฟ้น เหตุผลแห่งการปฏิเสธจึงเป็นไปได้ยากลำบากยิ่ง หากผิดพลาดไปหรือไม่ต้องพระทัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ก็จะต้องกระทบกระเทือนถึงสัมพันธภาพระหว่างกรุงไทยและกรุงฝรั่งเศส กรุงไทยอาจต้องถึงกับสูญเสียเอกราชก็เป็นได้ ในที่สุดพระองค์ก็ได้ทรงให้เหตุผลดั่งที่ยกมาข้างต้นนั้น ซึ่งเราท่านจะปฏิเสธเสียมิได้เลยว่า เหตุผลของพระองค์เป็นเหตุผลดั่งที่เยี่ยมยอด ดีเด่น และงดงามเพียงใด แสดงถึงพระปรีชาญาณอันสูงส่งหาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ พระองค์ทรงตอบปฏิเสธพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ อย่างนุ่มนวล แบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น ชนิดที่ผู้ฟังต้องยอมจำนนต่อเหตุผลนั้นโดยไม่มีเงื่อนไข เมื่อแยกแยะเหตุผลของพระองค์ออกแล้วจะได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

พระองค์ทรงปฏิเสธที่จะเข้ารีตในศาสนาคริสต์โดยอ้างเหตุผลว่า

(๑) ทรงไม่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาคริสต์

(๗) สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, ชุมนุมพระราชนิพนธ์และพระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เพ็ญอักษร, ๒๕๐๖), หน้า ๑๕๘-๑๖๐

(๒) การเปลี่ยนศาสนาที่เคยนับถือต่อ ๆ กันมานับพันปีขึ้นเป็น
เรื่องสำคัญและยากยิ่ง

(๓) มนุษย์มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา

(๔) ไม่ว่าศาสนาใด ต่างก็มีหลักการคล้ายคลึงกัน เพียงแต่มี
วิธีการปฏิบัติแตกต่างกันเท่านั้น

(๕) เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่พระผู้เป็นเจ้าและถ้าเป็นพระราช
ประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าก็ควรสร้างโลกให้มีศาสนาเดียว แต่ที่ชะรอยจะ
เป็นเพราะพระองค์ท่านทรงปรารถนาจะให้มียุคหลายศาสนา จึงจัดเช่นนั้น

(๖) กาลภายหน้า หากพระองค์จะเข้ารีตก็เป็นเพราะพระองค์
ทรงเลื่อมใสด้วยพระองค์เอง

เหตุผลของพระองค์นั้นนับได้ว่าเป็นเหตุผลที่แจ่มแจ้ง ปราศจาก
ข้อเคลือบแคลงสงสัย ทั้งยังสอดคล้องต้องกันไม่ขัดกับสามัญสำนึกและเมื่อ
พิจารณาภาษาที่พระองค์ทรงใช้ก็หมดจดงดงาม ไม่มีที่ติเลยแม้แต่น้อย สมควร
แล้วที่เราจะต้องยกย่องให้พระองค์ท่านเป็นนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของชาติไทย

๓. ความแตกต่างระหว่างเหตุผลทั่วไปและเหตุผลในกฎหมาย

โดยหลักการนั้น เหตุผลทั่วไปและเหตุผลในกฎหมายต่างก็อาศัย
หลักเดียวกัน เหตุผลใดจะถือว่าดีและถูกต้อง จะต้องพิจารณาทั้งในรูปแบบ
และเนื้อหาสำหรับรูปแบบนั้น ก็คือจะต้องใช้ภาษาที่ถูกต้องสละสลวย ส่วน
ในเนื้อหาแห่งเหตุผลนั้นก็จะต้องแจ่มแจ้ง ไม่เคลือบคลุม สอดคล้องต้องกัน
และไม่ขัดกับสามัญสำนึก แต่กระนั้นก็ตาม เหตุผลทั่วไปยังมีข้อแตกต่างจาก
เหตุผลในกฎหมายอยู่บ้างประการ ซึ่งพลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
หมื่นราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรงปาฐกถาเกี่ยวแก่เรื่องนี้ไว้ว่า

"... ในการเป็นไปแห่งชีวิตธรรมดาของประชาชน จะมุ่งหวังให้คนทั่วไปดำเนินการคิดโดยเหตุผลตามแบบวินิจัยแห่งตรรกศาสตร์หรือศாலยุดิธรรมหาได้ไม่ การซึ่งความอย่างเที่ยงแท้ในศாலยุดิธรรมนั้น จะต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ให้เห็นประจักษ์จริง แต่ในปัญหาทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวันของประชาชนนั้น ความคิดเห็นของประชาชนมักจะประกอบด้วยข้อเท็จจริงอย่างหยาบ ๆ มิใช่ข้อเท็จจริงที่รวบรวมและกลั่นกรองมาแล้วตามหลักวิชาหรือตามตรรกศาสตร์ ความรู้ของประชาชนในปัญหาต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งในปัญหาการเมืองซึ่งเป็นปัญหามานานาประการนั้น จะมุ่งหวังให้รู้สึกซึ่งละเอียดลออประการใดหาได้ไม่ และแม้ในการซึ่งข้อเท็จจริงในตราฐแห่งเหตุผล ก็จะมีมุ่งหวังให้ประชาชนซึ่งน้ำหนักให้ลองแท้ไม่ได้ เพราะประชาชนย่อมมีความรู้สึกในจิตใจต่าง ๆ กัน มีประโยชน์ได้เสียต่าง ๆ กัน มีความคิดเห็นในการบ้านการเมืองต่าง ๆ กัน จะคาดหมายให้ตั้งอยู่ในสมาธิความสงบเยือกเย็นอย่างเช่นผู้พิพากษาศาลาการหาได้ไม่ กับอีกประการหนึ่งความควรมิควรในปัญหาการเมือง หาเครื่องวัดเครื่องปรับให้เป็นบรรทัดฐานแน่นอนเหมือนอย่างตัวบทกฎหมายไม่ได้ ด้วยเครื่องวัดมีอยู่กว้าง ๆ ว่าจะจะเป็นประโยชน์สุขแก่ประชาชนพลเมืองหรือไม่ หรือหลักเกณฑ์อื่นใดอย่างกว้าง ๆ เช่นนี้เท่านั้น"(๘)

(๘) พลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, "ปาฐกถาเรื่องมติสาธารณะ", ชุมนุมปาฐกถาแสดงที่สามัคยาจารย์สมาคม (พิมพ์ครั้งที่ ๑; กรุงเทพฯ: องค์การคณาของคุรุสภา, ๒๕๐๘), หน้า ๑๘๒-๑๘๔

เมื่อพิจารณาแล้วเห็นได้ว่า เหตุผลทั่วไปต่างกับเหตุผลในกฎหมาย
ในข้อสำคัญคือ

(๑) เหตุผลในกฎหมายต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ให้เห็น
ประจักษ์แล้วแต่เหตุผลทั่วไป ประกอบด้วยข้อเท็จจริงอย่างหยาบ ๆ มิได้
รวบรวมหรือกลั่นกรองมาแล้วตามหลักวิชา

(๒) เหตุผลทั่วไปเป็นเหตุผลของประชาชนซึ่งไม่มีความรู้สึกซึ่ง
อย่างพอเพียง และประชาชนก็มีความรู้สึกในจิตใจต่างกัน มีประโยชน์ได้เสีย
ต่างกัน แต่เหตุผลในกฎหมายเป็นเหตุผลของนักกฎหมายซึ่งเรียนรู้และมีความ
ชัดเจนในวิชาที่ตนได้ศึกษามานั้น โดยเฉพาะถ้าเป็นผู้พิพากษาหากจะให้
เหตุผลในกฎหมายก็ต้องวางตนเป็นกลางและตั้งอยู่ในสมาธิความสงบ
เยือกเย็น ฉะนั้นจึงสามารถให้เหตุผลในกฎหมายได้ละเอียดและลึกซึ้ง

(๓) เหตุผลทั่วไปอาศัยหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ต่างจากเหตุผล
ในกฎหมายซึ่งมีหลักเกณฑ์และมีบรรทัดฐานอย่างแน่นอน

อย่างไรก็ดีในปัญหาบางประการ ผู้ที่มีใช้นักกฎหมายก็สามารถ
มองได้ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าผู้ที่ เป็นนักกฎหมายได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น
เราจึงมีอาจตัดสินใจลงไปได้ว่าเหตุผลของนักกฎหมายจะต้องดีกว่าเหตุผลของ
คนทั่วไปเสมอ เพราะในแง่เงื่อนไขบางอย่าง นักกฎหมายอาจมองไม่เห็น
เช่นในปัญหาที่เกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ถึงแม้ว่านักกฎหมาย
จะวินิจฉัยปัญหาเหล่านั้นได้อย่างละเอียดและชัดเจน แต่ก็ไม่กว้างขวาง
และลึกซึ้งพอ เนื่องจากมิได้รับการอบรมมาโดยตรงนั่นเอง

นอกจากนี้ ในระหว่างนักกฎหมายด้วยกันเอง ก็ยังไม่ลงรอย
กันในปัญหาบางอย่าง นักกฎหมายแต่ละคนต่างก็ให้เหตุผลกันไปคนละทาง
สองทาง เอาเป็นข้อยุติไม่ได้ ฉะนั้นเราจึงกล่าวได้แต่เพียงว่านักกฎหมาย
สามารถให้เหตุผลได้ดีเด่น เป็นที่ยอมรับนับถือหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถ

และความเปรี๊ยะงปราดเฉพาะตัวของนักกฎหมายผู้นั้นเอง การศึกษาวิชา
กฎหมายเป็นแต่ทำให้นักกฎหมายเกิดแนวความคิดคือมีหลักมีเกณฑ์ในการ
วางแนวความคิดและสามารถจับประเด็นของเรื่องได้ถูกต้อง^(๙) ด้วย
เหตุนี้้นักกฎหมายจึงได้เปรียบกว่าบุคคลทั่วไปในการให้เหตุผลของปัญหา
ต่าง ๆ แต่มิใช่ว่าเหตุผลของนักกฎหมายจะต้องเหนือกว่าเหตุผลทั่วไป
เสมอไปทุกครั้ง ถ้านักกฎหมายผู้ใดมองโลกคับแคบและไม่ได้รับการศึกษา
มาอย่างแตกฉานพอ เหตุผลในกฎหมายของนักกฎหมายผู้นั้นย่อมด้อยกว่า
เหตุผลของผู้ที่มิใช่้นักกฎหมาย แต่เป็นผู้ที่มองโลกอย่างกว้างขวาง และได้
รับการศึกษามาอย่างแตกฉาน อย่างที่มิอาจเปรียบเทียบกันได้

ตัวอย่างเหตุผลซึ่งแสดงให้เห็นแนวความคิดของผู้ที่มิใช่้นักกฎหมาย
วามองปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม แตกต่างจากนักกฎหมาย
เพียงไร จะเห็นว่าเหตุผลของผู้ที่มิใช่้นักกฎหมายนั้น แม้จะดีและควรค่าแก่
การรับฟัง แต่ก็สามารถมองเห็นได้จากเนื้อหาของเหตุผลเอง ว่าท่านผู้
ให้เหตุผลได้แสดงความคิดเห็นอย่างไม่ลึกซึ้งและกระจ่างแจ้งพอเหมือน
เช่นนักกฎหมาย

ท่านผู้ที่มิใช่้นักกฎหมายได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความไม่เรียบ
ร้อยของสังคมกับกระบวนการยุติธรรมไว้พอสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้คือ

(๑) ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้มี
สาเหตุเกิดมาจากความไม่พอใจบวกกับความเชื่อใจว่าผู้ที่ก่อความวุ่นวาย

(๙) ประเทือง กิริติบุตร, การอภิปรายเรื่อง "คุณค่าของวิชา
กฎหมาย" ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สุกรีที่ ๑ ก.พ. ๒๕๑๒,
นิติศาสตร์, เล่ม ๑ ตอน ๑ (กรกฎาคม ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๔

จะไม่ได้รับโทษทัณฑ์หนักหนาอะไรนัก

(๒) การที่อาชญากรรมทวีขึ้นก็เป็นเพราะกฎหมายและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนคุณลักษณะของผู้พิพากษาเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษทัณฑ์น้อยกว่าที่ควรจะเป็น

(๓) กฎหมายเขาวงกตออกมาโดยผู้ใหญ่ที่รู้กฎหมายคิดว่า เขาวงกตยังอ่อนความคิด ทำผิดก็ควรได้รับปรานีลดหย่อน นั้นเป็นความคิดที่ควรใช้กับเขาวงกตที่ไร้เดียงสา แต่สำหรับเขาวงกตที่รู้เดียงสานั้น รู้จักใช้ประโยชน์ของกฎหมายเขาวงกตในการประกอบความชั่ว ทำความผิดแล้ว มีหวังรอดตัวหรือลดหย่อนผ่อนโทษ กลับจะกลายเป็นการสนับสนุนให้เด็กทำผิดง่ายขึ้นอีก

(๔) ถ้าหากจะถือหลักความคิดและสังขารร่างกายแล้ว ทำไมจึงไม่มีกฎหมายชราชนออกมาใช้บ้าง คนชราย่อมเสื่อมลงไปทั้งความคิดและร่างกาย ความคิดของคนชรา น่าจะสงเคราะห์เข้าเป็นการอ่อนความคิดได้เหมือนกัน บางคนกลับไปสู่สภาพเหมือนเด็กไร้เดียงสาก็มี แต่ไม่มีกฎหมายชราชนออกมาให้ประโยชน์บ้าง ดังนั้น จึงเห็นว่าขาดหลักความยุติธรรม

(๕) การพิจารณาคดีที่ล่าช้า ต้องใช้เวลาอันเป็นแรมเดือน แรมปี ก็เป็นเหตุหนึ่งในการส่งเสริมคอร์รัปชัน เพราะคนคร้านต่อการที่จะต้องเสียเวลาทำมาหากินไปทำธุรกิจในจังหวัดต่าง ๆ ต้องมามั่ววอยไปศาลตามนัด ก็มักจะยอมรับการกระทำมิชอบของผู้อื่น แม้กระทั่งพนักงานเจ้าหน้าที่โดยยอมเสียเงินค่าความสะดวกซึ่งกลายเป็นค่าน้ำชา นั่นเอง

(๖) การที่ทางการที่หักเอาว่า ทุกคนต้องรู้กฎหมาย ก็นับว่าไม่เป็นธรรม เพราะทุกคนไม่ได้เรียนกฎหมาย ถ้าจะหวังให้ทุกคน

ต้องรู้กฎหมายโดยไม่ต้องเรียน ก็ไม่ควรต้องมีโรงเรียนกฎหมาย(๑๐)

ข้อคิดเห็นดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้มีท่านผู้ที่เป็นนักกฎหมายให้เหตุผล
โต้แย้งเอาไว้พอสรุปได้ดังนี้คือ

(๑) ความเห็นของท่านที่มีใช้นักกฎหมายในข้อนี้แสดงประหนึ่ง
ว่าความวุ่นวายทั้งหลายนั้นมีมูลมาจากเหตุสองประการที่ท่านอ้างถึงเท่านั้น
นับว่าเป็นการมองโลกแต่เพียงด้านเดียวและมองในมุมแคบด้วย บัจฉัยแห่ง
ความยุ่งยากในโลกนี้มีร้อยแปดพันเก้าประการ ตามแนวคิดดังกล่าวนี้
ถ้ามองในมุมกลับก็ควรจะสามารถกล่าวได้ว่า ถ้าแต่ละบ้านเมืองมีกฎหมายดี มีการ
ลงโทษ "หนักหนา" แล้วยอมไม่เกิดความวุ่นวาย เราท่านแน่ใจในแนวคิด
เห็นนี้หรือ? การลงโทษหนักแต่เพียงประการเดียว หากทำให้อาชญากรรม
สิ้นสุดลงไม่ การแก้ไขปัญหอาชญากรรมต้องพิจารณาสมุฏฐานรอบด้านว่า
อาชญากรรมนั้น ๆ เกิดขึ้นจากเหตุใด อาทิเช่น ความเป็นอยู่ในครอบครัว
ของอาชญากร ชีวประวัติของอาชญากร เหตุแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจน
ศีลธรรมในสังคม สิ่งจูงใจให้กระทำผิด ความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการ
ป้องกันและปราบปราม การลงโทษเป็นเพียงข้อพิจารณาเบื้องต้นเมื่อคดี
มาสู่ศาลแล้วเท่านั้น

(๒) สำหรับความเห็นในข้อนี้ นับว่าคลุมเคลือมาก เพราะมิ
ได้แจ่มแจ้งรายละเอียดว่า บทกฎหมายบทใด ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความอาญามาตราใดที่บกพร่อง อย่างไรก็ตาม สถาบันที่รับผิดชอบในกระบวนการ

(๑๐) พลโทเล็ก แนวนมาลี, "ข้อสังเกตบางประการในความไม่
เรียบร้อยของสังคมกับกระบวนการยุติธรรม", นิติศาสตร์, เล่ม ๑ ตอน ๑
(กรกฎาคม ๒๕๑๒), หน้า ๑๑-๑๔

การยุติธรรมก็ตระหนักในข้อบกพร่องของบทบัญญัติแห่งกฎหมายต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่อยู่แล้ว จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายฉบับนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ก็ได้ออกพิจารณาปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายฉบับนี้ ตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เหตุที่ต้องอาศัยเวลานาน เพราะมีปัญหาที่จะต้องพิจารณา และจะต้องใช้ความประณีตและรอบคอบที่สุดด้วย นอกจากนี้การพิจารณาปรับปรุงกฎหมายต่าง ๆ คณะกรรมการแต่ละชุดก็ได้พิจารณาด้วยความพินิจพิเคราะห์และกว้างขวางการกล่าวอย่างกว้าง ๆ ว่ากฎหมายบกพร่องยอมไม่ได้ประโยชน์อันใดตรงข้าม หากมีข้อเสนอแนะที่แน่นอนว่า บทบัญญัติใดหรือลักษณะใดของกฎหมายบกพร่อง และสมควรแก้ไขอย่างไร จึงจะเป็นข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า

(๓) เกี่ยวกับกฎหมายเยาวชนชนชั้น เหตุที่กฎหมายมีบทบัญญัติพิเศษสำหรับเยาวชนก็เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกแก่เด็กที่ยังอ่อนความคิด และเพื่อให้เด็กมีโอกาสกลับตัวเป็นคนดีอีกครั้งหนึ่ง การที่จะส่งเด็กเข้าเรือนจำไปอย่างผู้ใหญ่ นอกจากจะไม่ได้ประโยชน์อันใดแล้ว ยังเท่ากับส่งเด็กนั้นไป "เขามหาวิทยาลัยแห่งอาชญากรรม" อีกด้วย เรื่องที่ว่ากฎหมายควรใช้สำหรับเยาวชนที่ไร้เดียงสา ไม่ควรใช้กับเยาวชนที่รู้เดียงสานั้น มีปัญหาว่า "ใครเป็นผู้ไร้เดียงสา?" "ใครเป็นผู้รู้เดียงสา?" ผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับเยาวชน จะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ส่วนมากมักจะเป็นพวกที่ว่าจะไร้เดียงสาก็ไม่ใช่ จะรู้เดียงสาก็ไม่เชิง เด็กเหล่านี้กำลังอยู่ในภาวะของการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและชีวิต เขาอาจจะถูกบังคับจากสภาพแวดล้อม อาจจะถูกเพื่อนพาไปเสียคนก็ได้ จึงสมควรให้โอกาสแก่เขาที่จะแก้ตัวเพื่อประพฤติดนเป็นพลเมืองดี การที่กฎหมายบัญญัติให้

ศาลพิจารณากรณีเด็กกระทำผิด ด้วยวิธีการเฉพาะ และให้โอกาสเด็กกลับตัวเป็นคนดี ทั้งโทษที่กำหนดในกฎหมายก็ลดมาตราลงตามส่วนของอายุ และความรู้สึกรับผิดชอบของเด็กนั้น น่าจะเป็นกฎหมายที่ชอบด้วยหลักการ และเหตุผลด้วยประการทั้งปวง

(๔) ปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายชราชน นั้น กฎหมายบัญญัติให้ความยุติธรรมอยู่แล้ว กล่าวคือในทางอาญา บุคคลใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นคนหนุ่มหรือคนชรา ถ้าสติปัญญาดีก็ไม่ต้องรับผิดทางอาญาเลย แต่ถ้ารู้ผิดชอบบ้างก็อาจต้องรับผิดตามส่วนที่รู้สึกผิดชอบนั้น ส่วนในทางแพ่ง ถ้าหากผู้ทำสัญญาหลงใหลไม่ทราบว่าจะทำอะไรลงไป ก็ไม่ต้องผูกพันตามสัญญานั้น หรือถ้าเป็นกรณีวิกลจริต สัญญานั้นย่อมตกเป็นโมฆียะ จึงเห็นว่ากฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันให้ความคุ้มครองบุคคลดังกล่าวอยู่เป็นอย่างดีแล้ว

(๕) การที่ศาลต้องใช้เวลาในการพิจารณาคดีนานนั้น โดยปกติไม่ปรากฏว่าเป็นความล่าช้าหรือเป็นความผิดของศาลเองเลย แต่เนื่องมาจากคู่ความและพยานในคดี และในการเลื่อนการพิจารณาคดีแต่ละครั้ง ศาลจะต้องนัดวันพิจารณาให้ทั้งสามฝ่าย คือคู่ความทั้งสองฝ่ายและศาลมีวันว่างตรงกัน ตามปกติ ศาลจะเอาใจใส่เร่งรัดการพิจารณาคดีอยู่แล้ว แม้กระนั้นก็ดีถ้าศาลไม่ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย การพิจารณาคดีก็ย่อมจะล่าช้าได้

(๖) ปัญหาในข้อนี้ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๔ ได้บัญญัติไว้

"บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดในทางอาญาไม่ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าตามสภาพและพฤติการณ์ ผู้กระทำความผิดอาจไม่รู้กฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็น

ความคิด ศาลอาจอนุญาตให้แถลงพยานหลักฐานต่อศาล และ
ถ้าศาลเชื่อว่า ผู้กระทำไม่รู้วากฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาล
จะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใด
ก็ได้" (๑๑)

ดังได้กล่าวแล้วว่า เหตุผลของผู้ที่มีใช้นักกฎหมายในบางเรื่อง
กิติ์เด่นและคมคายไม่แพ้เหตุผลของนักปกครอง เช่น เหตุผลของนักปกครอง
ท่านหนึ่งเกี่ยวกับเหตุบรรเทาโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๗๘
ซึ่งสรุปได้ว่า

"ในทรรศนะของนักปกครองไม่ยากให้ใครเข้าคุก ถ้า
มีการจับผู้ร้ายมาก ก็แสดงว่านักปกครองไม่ดี ในทรรศนะนัก
ปกครองต้องให้ราษฎรอยู่ดีกินดี ส่งเสริมอาชีพ ให้อยู่ในความสงบ
เรียบร้อย ขณะนี้ฝ่ายปกครองได้พยายามทำอยู่อาจจะบรรลุผลได้

ประเทศไทยเมื่อ ๓๐ ปีที่แล้วมี ๗๑ จังหวัด เดียวนี้ก็เหมือน
เดิม ตำบลหมู่บ้านก็ไม่ได้เพิ่มมากมายอะไรนัก ถ้ามีมาก ๆ มี
เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมากขึ้น บ้านเมืองก็จะสงบเรียบร้อย ขณะนี้
กำลังแก้ไข กฎหมายลักษณะปกครองท้องถิ่น ฯลฯ และควรให้
กำนันผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจเปรียบเทียบคดีเล็กน้อยได้ ถ้าเราบรรเทา
เรื่องเล็กน้อยลงได้ เรื่องใหญ่ก็ไม่เกิดเป็นการลดอาชญากรรมลงได้

(๑๑) ธานีทร กรัยวิเชียร, "อนุสนธิจากข้อสังเกตบางประการ
ในความไม่เรียบร้อยของสังคมกับกระบวนการยุติธรรมของพลโทเล็ก แนวมาลี",
นิติศาสตร์, เล่ม ๑, ตอน ๒ (กันยายน ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๔-๑๖๕

เหตุบรรเทาโทษตาม มาตรา ๑๘ เป็นคาบสองคม ขึ้นอยู่กับความเข้าใจกันระหว่าง ศาล ตำรวจ อัยการ และมีทั้งข้อดีและไม่ดี ถ้าพนักงานสอบสวนรวบรวมข้อเท็จจริงมาครบถ้วน อัยการก็เสนอต่อศาลให้ศาลใช้ดุลพินิจตาม มาตรา ๑๘ ได้ถูกต้องเหมาะสม" (๑๒)

ในระหว่างนักกฎหมายด้วยกัน เกี่ยวกับปัญหาบางเรื่องก็ยังมีข้อโต้เถียงหรือมีข้อขัดแย้งกันมาก จนไม่อาจสรุปลงไปได้ว่าเหตุผลของนักกฎหมายท่านใดควรแก่การยอมรับหรือเป็นที่ยุติ ดังเช่น ปัญหาที่ว่า การกระทำของจำเลยจะเป็นความผิดฐานพยายามฆ่าคนอื่นจะต้องปรับด้วยประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๐ หรือมาตรา ๘๑ ผลของการปรับมาตรา ๘๑ แตกต่างกับการปรับมาตรา ๘๐ มากในเรื่องโทษที่จำเลยจะพึงได้รับ กล่าวคือ ตามมาตรา ๘๐ นั้น จำเลยต้องระวางโทษสองในสามส่วนของโทษที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ส่วนมาตรา ๘๑ นั้นกฎหมายให้ลงโทษจำเลยไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ตัวอย่างเช่น จำเลยยิงตอไม้โดยเข้าใจว่าเป็นคน ความจริงไม่มีคนอยู่ที่นั่น และไม่ใช้ที่มีคนอยู่ตามปกติ ดังนี้ ตามกฎหมายจำเลยน่าจะผิดตาม มาตรา ๘๑ หรือไม่ ข้อนี้ก็ยังคงโต้เถียงกันอยู่นอกจากนี้ยังมีปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับมาตรา ๘๑ อีกว่า กฎหมายมีวัตถุประสงค์

(๑๒) สนิท วิไลจิต, "สรุปการอภิปรายของนายสนิท วิไลจิต", รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม เมื่อวันที่ ๒๒-๒๖ ธันวาคม ๒๕๑๒ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๒๐๕

อย่างไรในการบัญญัติมาตรา ๘๑ ไว้ เพราะถ้อยคำในมาตรานี้คลุมเครือ อาจตีความไปได้หลายนัยนั่นเอง

รวมความแล้วก็ไม่อาจที่จะตัดสินลงไปได้โดยเด็ดขาดว่าเหตุผลของนักกฎหมายจะต้องดีเกินเหนือกว่าเหตุผลของบุคคลทั่วไป จริงอยู่ ผู้ศึกษาวิชากฎหมายย่อมได้เปรียบผู้ศึกษาวิชาประเภทอื่น ในข้อที่ว่านักกฎหมายเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนให้รู้จักจับประเด็นและชี้แจงนำนักข้อเท็จจริง ทั้งรู้คุณค่าของข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นนั้น ๆ (๑๓) อันทำให้นักกฎหมายสามารถให้เหตุผลได้อย่างตรงเป้าหมายและถนัดชัดเจน แต่มิใช่ว่านักกฎหมายจะสามารถให้เหตุผลได้ดีทุกคนไป นักกฎหมายผู้สามารถให้เหตุผลดีเกิน จะต้องเป็นผู้ที่เรียนรู้กฎหมายมาอย่างถูกต้อง และเข้าใจในกฎหมายอย่างแท้จริง ทุกสังคมต้องมีกฎหมาย ผู้ที่เรียนกฎหมายจะเป็นนักกฎหมายที่แท้จริง หาใช่แต่เพียงเรียนจำและเรียนรู้เท่านั้นไม่ นักกฎหมายจะต้องซาบซึ้งในที่มาและเจตนารมณ์แห่งกฎหมายแต่ละเรื่องแต่ละราย มีผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า

"การเรียนกฎหมายที่ถูกต้อง หรือก่อให้เกิดความเข้าใจในกฎหมายอย่างแท้จริง จึงน่าจะได้สร้างพื้นฐานทางวิชาการทั่วไปให้หนักแน่นเสียก่อน มิฉะนั้นผู้เรียนกฎหมายอาจล่ำลือไป

(๑๓)

พระคุณยพากย์สุวัฒน์, "คุณประโยชน์ของวิชากฎหมาย", นิตยวิद्याสาร ฉบับพิเศษ, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๖ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชชม, ๒๕๕๖), หน้า ๔๖๑

มองชีวิตในด้านกฎหมายแต่ด้านเดียว วางการกระทำของชีวิต
มนุษย์บนลายลักษณ์อักษรแห่งกฎหมายไปหมด"(๑๔)

นอกจากนี้นักกฎหมายอีกท่านหนึ่งยังได้กล่าวรับรองไว้ว่า

"วิชากฎหมายไม่ใช่เป็นวิชายาก เพราะเป็นการเรียน
สิ่งใช้เหตุผลตามธรรมดาเป็นส่วนมาก ยิ่งเรียนก็ยิ่งชวนจะให้
เป็นคนมีเหตุผลดีขึ้น แต่ขอให้ระวังว่า การมีความรู้กฎหมายดี
นั้น หากจะทำให้ผู้ใดเป็นรัฐบุรุษหรือสมาชิกสภาที่ดีได้ไม่ การ
มีความรู้ทั่วไปอย่างอื่นเป็นสิ่งสำคัญสำหรับหน้าที่เหล่านั้น แม้แต่
จะเป็นผู้พิพากษาดี อัยการดี และทนายความดี ก็ยังต้องการ
ความรู้ทั่วไปเพิ่มเติมอีกด้วย"(๑๕)

ประการสำคัญที่สุด นักกฎหมายผู้สามารถให้เหตุผลได้อย่างถูกต้อง
และดีเด่น จะต้องมีความรู้กฎหมาย (legal minded) ซึ่งนักกฎหมายผู้ทรง
คุณวุฒิยิ่งท่านหนึ่งอธิบายว่า

"ความมีหัวกฎหมายนั้น ผู้เขียนรู้สึกว่าเป็นผลจากการ
เรียนรู้หลักกฎหมายทั่วไป และรู้แจ่มใสมั่นคง และรู้ความแตก
ต่างอันประณีตของหลักหนึ่ง ๆ กับอีกหลักหนึ่งที่ใกล้เคียงกัน

(๑๔) วิบูล ธรรมวิทย์, "กฎหมายในทัศนะนักสังคมวิทยา", นิตินิติ
วิทยาสาร ฉบับพิเศษ, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๖ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเชม
๒๕๕๖), หน้า ๕๐๕

(๑๕) พระยาตรีธรรมราช, "นิติศาสตร์เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมนุษย์
ในสังคม", นิตินิติวิทยาสาร ฉบับพิเศษ, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๖ (กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ไทยเชม, ๒๕๕๖), หน้า ๕๖๑

และรู้ว่าหลักหลายหลักจะใช้ผสมกันได้เพียงใดหรือไม่ ครั้นแล้ว
รู้ว่าส่วนปลีกย่อยกลุ่มหนึ่ง ๆ นั้นจะใช้กับหลักไหนได้ถูกต้องแล้ว
ก็หยิบทั้งหลัก ทั้งส่วนปลีกย่อยกลุ่มหนึ่ง ๆ นั้นออกมาใช้กับคดี
เฉพาะหน้าได้โดยถูกต้องครบถ้วนและเป็นธรรม"(๑๖)

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(๑๖) สัจญา ธรรมศักดิ์, "หัวใจกฎหมาย" (Legal minded)
นิติวิทยาสาร ฉบับพิเศษ, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๖ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย
เกษม, ๒๕๕๖), หน้า ๔๖๕.